

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

رساله برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (حقوق خصوصی)

عنوان:

شرایط و آثار انتقال سهم شرکت در شرکت های غیر سهامی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمدرضا پاسبان

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد صقری

استاد داور:

جناب آقای دکتر غلام نبی فیضی چکاپ

پژوهشگر:

پری گودرزی

تابستان ۱۳۸۹

به یاد پدرم

برای

مادر، همسر و پسر یگانه ام نیما

در آغاز لازم میدانم از زحمات و راهنماییهای ارزشمند جناب آقای

دکتر پاسبان، جناب آقای دکتر صقری و سایر اساتید و

بزرگوارانی که در بثمر رسیدن این رساله نقش داشتند و همچنین

خانواده خوبم کمال تشکر و قدردانی را بعمل آورم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵	* مقدمه
۱۰	بخش نخست - سهم الشرکه و شیوه های انتقال آن
۱۰	فصل اول: مفهوم و ماهیت سهم الشرکه
۱۵	گفتار اول: مفهوم سهم الشرکه
۱۵	- سهم در لغت
۱۵	- سهم در اصطلاح
۱۷	- تعریف سهم
۲۲	گفتار دوم : ماهیت سهم الشرکه
۲۵	- غیرقابل تجزیه بودن سهم الشرکه
۲۶	- قابلیت توقیف سهم الشرکه
۲۷	- قابلیت تقویم سهم الشرکه
۲۷	- فقدان جنبه شکلی در سهم الشرکه
۲۸	فصل دوم : شیوه های انتقال سهم الشرکه
۲۸	گفتار اول: انتقال ارادی سهم الشرکه
۲۸	الف: معاملات سهم الشرکه

۲۸	الف.۱- بیع سهم‌الشرکه
۳۵	الف.۲- انتقال سهم‌الشرکه بر مبنای عقد صلح
۳۵	- کلیاتی در عقد صلح
۳۸	- صلح سهم‌الشرکه
۴۰	الف.۳- رهن سهم‌الشرکه شرکت‌های غیرسهامی
۴۰	- تعریف و اوصاف عقد رهن
۴۳	- رهن سهم‌الشرکه
۵۱	ب: انتقال رایگان سهم‌الشرکه
۵۱	ب.۱- انتقال سهم‌الشرکه بر مبنای عقد هبه
۵۱	- تعریف و اوصاف عقد هبه
۵۳	- هبه سهم‌الشرکه
۵۶	ب.۲- انتقال سهم‌الشرکه بر مبنای وقف
۵۶	- تعریف و اوصاف وقف
۵۷	- وقف سهم‌الشرکه
۵۹	ب.۳- انتقال سهم‌الشرکه بر مبنای وصیت
۵۹	- تعریف و اوصاف وصیت
۶۲	- وصیت نسبت به سهم‌الشرکه
۶۵	گفتار دوم: انتقال قهری (ارث) سهم‌الشرکه
۶۷	گفتار سوم: انتقال قانونی سهم‌الشرکه
۶۷	الف: توقیف

۷۱	ب: مصادره و ملی کردن
۷۱	ب.۱- مفهوم مصادره کردن
۷۳	ب.۲- مفهوم ملی کردن
۷۵	بخش دوم - شرایط انتقال سهم‌الشرکه
۷۶	فصل اول: شرایط عام صحت معاملات
۷۷	گفتار اول: طرفین معامله
۷۷	۱- اهلیت طرفین معامله
۷۷	- مفهوم اهلیت
۸۰	۲- قصد و رضای طرفین معامله
۸۱	گفتار دوم: مورد معامله
۸۱	۱- مورد معامله باید مالیت داشته باشد
۸۱	۲- مورد معامله باید دارای منفعت عقلایی باشد
۸۲	۳- معلوم بودن مورد معامله
۸۳	۴- مورد معامله باید معین باشد
۸۳	۵- مورد معامله باید مقدور التسلیم شد
۸۴	۶- مورد معامله باید قابلیت نقل و انتقال داشته باشد
۸۴	۷- مورد معامله باید مملوک باشد
۸۴	۸- مورد معامله باید موجود باشد
۸۵	گفتار سوم: جهت معامله

۸۶	- معامله به انگیزه فرار از دین
۸۹	فصل دوم: احکام و شرایط اختصاصی انتقال سهم‌الشرکه
۸۹	گفتار اول: شرکتهای تضامنی و نسبی
۹۵	گفتار دوم: شرکت با مسئولیت محدود
۹۵	- کسب رضایت شرکاء
۹۸	- تنظیم سند رسمی
۱۰۱	گفتار سوم: شرکت مختلط غیرسهامی
۱۰۵	فصل سوم: انتقال سهم‌الشرکه در دوران تصفیه شرکت
۱۰۷	بخش سوم - آثار انتقال سهم‌الشرکه
۱۰۷	فصل اول: آثار انتقال سهم‌الشرکه نسبت به انتقال دهنده و انتقال گیرنده
۱۰۷	گفتار اول: انتقال مالکیت
۱۱۰	گفتار دوم: انتقال تعهدات
۱۱۴	فصل دوم: آثار انتقال سهم‌الشرکه نسبت به شرکت و اشخاص ثالث
۱۱۴	گفتار اول: اثر انتقال نسبت به شرکت
۱۱۶	گفتار دوم: اثر انتقال نسبت به اشخاص ثالث
۱۱۸	* نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۱۲۵	* منابع

مقدمه:

شرکت‌های تجاری به عنوان پدیده‌ای نوین مظهر اتحاد و کانون صاحبان سرمایه و تخصص در عرصه اقتصاد و تجارت هستند که ابتدا در اروپا و بعدها در سایر کشورهای جهان ظهور و بروز یافته، ابزار رشد اقتصادی، تجاری قرار گرفتند.

در کشور ما نیز بواسطه قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ که برگرفته از قانون تجارت ۱۸۰۷ فرانسه است بخشی از فعالیت‌های اقتصادی را شرکت‌های تجاری بر عهده دارند.

با این حال مقررات مربوط به این حیطة در بسیاری از ابعاد به قدر کافی روشن نیست و یا با اشکالاتی همراه است که نیاز به بازبینی و اصلاح دارند. اگرچه آثار ارزشمندی توسط برخی حقوقدانان در این زمینه به رشته تحریر درآمد، لیکن همچنان ابهامات و کاستیهایی به ویژه در رابطه با روند فعالیت شرکت‌های غیرسهامی وجود دارد که توجه ویژه جامعه حقوقی را در جهت رفع آن می‌طلبد.

ازاهداف این پژوهش روشن نمودن شرایط انتقال و ماهیت معاملات سهم‌الشرکه شرکت‌های غیرسهامی است. ازاین نظرکه آیا سهم‌الشرکه میتواند موضوع هر نوع نقل و انتقال و عقدی همچون بیع و معاوضه و غیره قرارگیرد یا انتقال آن تنها در قالب عقد صلح امکان پذیراست چگونه که رویه فعلی دفاتراسناد رسمی شده است. مسلم است در صورتی که مطابق قانون امکان انتقال سهم‌الشرکه در سایر قالب‌های حقوقی وجود داشته باشد محدود نمودن اراده افراد به عقد صلح امری غیر قانونی است که تجاوز به حقوق اشخاص و زیر پا نهادن قانون را در پی دارد. تعیین آثارانتقال سهم‌الشرکه در قالب‌های حقوقی مختلف به طور دقیق، از جمله مواردی است که علاوه بر صیانت از حکمت قانون و حقوق شرکا و اشخاص ثالث به بهبود روند فعالیت شرکت و نهایتاً کمک به وضع اقتصادی جامعه را در پی خواهد داشت.

اهمیت شخصیت شرکا در این دسته از شرکتها آنقدر حیاتی است که حتی می تواند انتقال سهم الشرکه را منتفی سازد و امری است که مستقیماً با حقوق سایر شرکاء، اشخاص ثالث و منافع شرکت و مطالعه در رابطه با تشریفات قانونی و آثاری که نسبت به طرفین معامله سایر شرکا و شرکت دارد مرتبط است لذا انتقال سهم الشرکه و زدودن ابهامات و اشکالات از چهره قانون در این رابطه و به روز کردن مقررات، جهت پاسخگویی به نیازهای جامعه ضرورتی است انکارناشدنی، و امری است که ما را برآن داشته در این خصوص به تحقیق بپردازیم بلکه بدینوسیله به موضوعی محجور مانده، اما پراهمیت تازگی بخشیم و آنچه را که باعث بروز تردیدها، اختلافات و بی قانونی‌هایی در رابطه با طرفین معامله و عملکرد مراجع مرتبط از جمله دفاتر اسناد رسمی و اداره ثبت شرکت‌ها گردیده است را بشناسیم و به آن پاسخ گوییم. در این راستا در نظر داشتن اینکه انتقال به نحو ارادی صورت پذیرفته یا قهری و قانونی اهمیت ویژه ای دارد زیرا نحوه انتقال تعیین کننده شرایط تشریفات و آثار انتقال سهم الشرکه نیز هست.

مباحثی چون «اموال» و «عقود و قراردادهای» نقش اساسی را در تبیین و توضیح مطالب این تحقیق دارا می باشد لذا از آنجا که در قانون تجارت مقرراتی در این رابطه مقرر نشده است، تا در مباحث حقوق تجارت ملاک عمل قرار گیرند، قانون مدنی که دربردارنده قواعد عمومی حقوق خصوصی است در موارد سکوت قانون تجارت مبنای استدلال و استنباط ما را تشکیل خواهد داد. ضمن این که تلاش خواهیم نمود اصول مبنایی قانون تجارت نیز (اصل سرعت، تقویت اعتبار^۱) مورد خدشه واقع نشود. تا بتوانیم مقصود واقعی قانونگذار را درک کنیم. چرا که قانون تجارت ما برگرفته از قانون تجارت فرانسه و با ویژگی‌های منحصر به خود می باشد و قانون مدنی عمدتاً منطبق بر فقه اسلامی است. روابط تجاری و به تبع آن حقوق تجارت در پی تحولات و نیازهای زمان دائماً در حال تحول و

^۱ - ر،ک: صقري، محمد، (جزوه حقوق تجارت (۱) اعمال تجارتي - تجار طبيعي) ، دانشگاه علامه طباطبائی - دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۸۶، ش ۱۹.

پویایی بوده و به سمت همسان شدن با حقوق سایر کشورها در عرصه بین‌المللی می‌رود و اساساً روابط تجاری حد و مرز بردار نیست. در مقابل حقوق مدنی که از پویایی کمتری برخوردار است و از ثبات بیشتر.

شرکت‌های غیرسهامی مبنای مطالعه در این تحقیق هستند، شامل شرکت با مسئولیت محدود، تضامنی و نسبی. شرکت‌های مختلط با توجه به این که دارای ماهیتی ترکیبی بوده و اصولاً حسب مورد تابع مقررات شرکت‌های سهامی، تضامنی و با مسئولیت محدود می‌باشند. تنها در مواردی که اصل مزبور در مورد آنها صادق نباشد مورد اشاره قرار خواهند گرفت.

شرکت‌های تعاونی اگرچه خارج از دسته شرکت‌های سهامی قرار می‌گیرند و در قانون تجارت نیز در شمار شرکت‌های تجاری قرار گرفته اند لیکن دسته ای از حقوقدانان تجاری بودن شرکت‌های تعاونی را به دیده تردید نگریسته اند به این دلیل که اولاً هدف از تشکیل شرکت تعاونی کسب سود و منفعت نیست و منافی که از فعالیت این نوع شرکت حاصل می‌گردد در آخر هر سال به صورت اضافه دریافتی بابت معاملات بین شرکایی که با شرکت معامله کرده‌اند تقسیم می‌شود و بنابراین اصولاً به سرمایه شرکت سودی تعلق نمی‌گیرد.^۱

ثانیاً، با تصویب قانون شرکت‌های تعاونی در سال ۱۳۵۰ و قانون بخش تعاونی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۰، دیگر نمی‌توان این نوع شرکت را مشمول مقررات قانون تجارت دانست، ضمن این که به موجب قانون اخیر و در راستای اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی وزارت تعاون تاسیس گردیده است.^۲

ثالثاً آنچه مسلم است این که با تاسیس وزارت تعاون و تدوین و تصویب قانون خاص در این مورد زمینه دخالت دولت در امور شرکت‌های تعاونی فراهم می‌آید، و تردید مزبور را پررنگتر می‌نماید

۱. ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، دادگستر، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۱۶۷.
۲. پاسبان، محمدرضا، حقوق شرکت‌های تجاری، سمت، ۱۳۸۵، ص ۵۲.

بنابراین ما نیز در این رساله این دسته از شرکتها را مورد بحث قرار نداده ایم. این در حالی است که لایحه تجارت ۱۳۸۴ این دسته از شرکتها را تجاری تلقی نموده همچنین مقررات تصفیه شرکت‌های تعاونی که به موجب ماده ۵۴ قانون بخش تعاونی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰ همچنان تابع مقررات قانون تجارت است.

مقایسه مقررات و مباحث در خصوص شرکتهای غیر سهامی با مسئله مورد بحث در شرکت‌های سهامی مسلماً می‌تواند به جامعیت و تکمیل بحث ما کمک شایانی نماید، لیکن از آنجا که در خصوص انتقال سهام در شرکت‌های سهامی پایان نامه وزینی در همین دانشگاه مورد نگارش قرار گرفته،^۱ این عمل را با در نظر گرفتن ضرورت بحث و اختصار انجام خواهیم داد.

تحقیق حاضر دارای سه بخش خواهد بود که عنوان بخش اول آن «سهم‌الشرکه و شیوه‌های انتقال آن» میباشد در فصل اول این بخش پس از آشنایی با مفهوم «سهم» به طور کلی به شناسایی ماهیت و اوصاف و ویژگی‌های سهم‌الشرکه می‌پردازیم و در فصل دوم طرق و شیوه‌های انتقال سهم‌الشرکه را بررسی خواهیم کرد. بخش دوم، به شرایط انتقال سهم‌الشرکه اختصاص یافته، که ذیل سه فصل آن، شرایط عام انتقال و شرایط اختصاصی و ویژه انتقال سهم‌الشرکه مورد بررسی قرار می‌گیرند و در نهایت انتقال سهم‌الشرکه در دوران تصفیه شرکت را شرح خواهیم داد.

در بخش سوم که آخرین بخش این رساله را تشکیل می‌دهد، آثار انتقال سهم‌الشرکه را در ارتباط با انتقال دهنده، انتقال گیرنده، شرکت و اشخاص ثالث را در قالب دو فصل خواهیم شناخت.

۱. شفیع‌ی، اکرم السادات، *شرایط و آثار انتقال سهام شرکت‌های سهامی*، به راهنمایی کویانی، کورش، حقوق اقتصادی، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۸۷.

سوالاتی که در پی پاسخ به آن هستیم بدین شرحند:

سوال اصلی:

شرایط و پیامدهای انتقال سهم‌الشرکه در شرکت‌های غیرسهامی در قانون تجارت و حقوق ایران به چه نحوی است؟

سوالات فرعی:

۱- شیوه‌ها و قالب‌های حقوقی‌ای که قانونگذار برای انتقال سهم‌الشرکه مجاز دانسته کدامند؟

۲- انتقال سهم‌الشرکه در شرکت‌های غیرسهامی چه آثاری را در پی دارد؟

* فرضیاتی که در این رابطه در نظر گرفته ایم از قرار ذیلند:

فرضیه اصلی:

انتقال سهم‌الشرکه معتبر نخواهد بود مگر این که علاوه بر رعایت شرایط اساسی صحت معاملات مطابق ماده ۱۹۰ قانون مدنی احکام و تشریفات مقرر شده از سوی قانونگذار در قانون تجارت نیز مراعات گردد.

فرضیات فرعی:

۱- جز در مورد شرکت با مسئولیت محدود که انتقال با سند رسمی لازم دانسته شده در مورد سایر شرکت‌های چنین مقرره‌ای از سوی قانونگذار وجود ندارد. بعلاوه قالب حقوقی خاصی هم به این منظور در قانون تجارت پیش‌بینی نشده است. براین اساس از قالب‌های حقوقی مختلف برای این منظوری‌توان استفاده نمود از جمله: صلح، بیع و ...

۲- آثار واگذاری سهم‌الشرکه در شرکت‌های تجاری (غیرسهامی) برخلاف قراردادها از اصل نسبی بودن پیروی نمی‌کند بلکه نسبت به دیگر شرکاء اشخاص ثالث و شرکت نیز سرایت می‌کند.

بخش نخست - سهم الشرکه و شیوه های انتقال آن

فصل اول: مفهوم و ماهیت سهم الشرکه

مقصود از سهم الشرکه سهمی است که شرکاء شرکتهای غیر سهامی در ازاء آورده خود به شرکت از آن برخوردار میگردند در این فصل به بررسی مفهوم سهم و سهم الشرکه می پردازیم ، منتها قبل از آن به انواع شرکتهای مورد بحث و برخی ویژگیهای آنهاکه برای پیگیری مباحث مورد نظر در این رساله ضروری است ، اشاره میکنیم.

شرکتهای غیر سهامی عبارتند از:

۱- شرکت با مسئولیت محدود

۲- شرکت تضامنی

۳- شرکت نسبی

۴- شرکتهای مختلط

۱- شرکت با مسئولیت محدود:

این نوع شرکت اگر چه در زمره شرکتهای غیرسهامی است اما میزان اهمیت سرمایه در آن اگر بیشتر از اهمیت شخصیت شرکاء نباشد ، کمتر نیست. به طوریکه برخی حقوقدانان در این نوع شرکت اصالت را به سرمایه دادهاند.^۱ البته پاره‌ای ویژگیهای شرکت مذکورمانند محدودیت در واگذاری

۱- پاسبان، محمدرضا، پیشین، ص ۸۷

سهم‌الشرکه (مواد ۱۰۲ و ۱۰۳ قانون تجارت ۱۳۱۱) مشابه خصوصیات شرکت‌های اشخاص است که همین امر هم موجب گردیده برخی ماهیتی دوگانه برای این دسته از شرکتها در نظر بگیرند.^۱ شرکت با مسئولیت محدود در ماده ۹۴ قانون تجارت ۱۳۱۱ تعریف و ویژگیهای آن بیان شده است: «شرکت با مسئولیت محدود شرکتی است که بین دو یا چند نفر برای امور تجاری تشکیل شده و هر یک از شرکا بدون اینکه سرمایه به سهام یا قطعات سهام تقسیم شده باشد فقط تا میزان سرمایه خود در شرکت مسئول قروض و تعهدات شرکت است».

ماده ۹۵ قانون تجارت در تکمیل ماده فوق اشعار می‌دارد:

«...اسم شرکت نباید متضمن اسم هیچ یک از شرکا باشد و الا شریکی که اسم او در اسم شرکت قید شده در مقابل اشخاص ثالث حکم شریک ضامن در شرکت تضامنی را خواهد داشت».

بر این اساس در شرکت با مسئولیت محدود همچون شرکت‌های سرمایه مسئولیت شرکا در قبال تعهدات شرکت محدود به سهم‌الشرکه آنان در شرکت است. و از سوی دیگر همانند شرکت‌های اشخاص سرمایه آن به قطعات سهام قابل تقسیم نبوده و شرکا در انتقال سهم خود متعهد به رعایت پاره‌ای الزامات قانونی هستند^۲ و این امری است که انتقاد برخی حقوقدانان را برانگیخته است.^۳

در میان شرکت‌های غیرسهامی موجود در کشور ما شرکت با مسئولیت محدود با بیشترین استقبال مواجه شده است. شرکت‌های مزبور توسط یک یا چند مدیر از خارج یا بین خود شرکا اداره می‌شوند

۱ - اسکینی، ربیعا، شرکت‌های تجاری، ج ۱، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۵، ص ۲۰۴
۲ - ماده ۱۰۲ قانون تجارت: «... سهم‌الشرکه را نمی‌توان منتقل به غیر نمود مگر با رضایت عده از شرکاء که لااقل سه ربع سرمایه متعلق به آنها بوده و اکثریت عددی نیز داشته‌باشند».
ماده ۱۰۳ قانون تجارت: «انتقال سهم‌الشرکه به عمل نخواهد آمد مگر به موجب سند رسمی».
۳ - پاسیان، محمدرضا، پیشین، ص ۹۲.

و وجود بازرس برای این نوع شرکت تنها زمانی الزامی است که تعداد شرکا آن به بیش از دوازده نفر برسد. (مواد ۱۰۴ و ۱۰۹ قانون تجارت ۱۳۱۱).^۱

۲- شرکت تضامنی:

بهترین تعریف و توصیف از شرکت تضامنی اشاره به متن ماده ۱۱۶ قانون تجارت می‌باشد که آورده است: «شرکت تضامنی شرکتی است که در تحت اسم مخصوص برای امور تجاری بین دو یا چند نفر با مسئولیت تضامنی تشکیل می‌شود: اگر دارایی شرکت برای تأدیه تمام قروض کافی نباشد هر یک از شرکاء مسئول پرداخت تمام قروض شرکت است.

هر قراری که بین شرکا بر خلاف این ترتیب داده شده باشد در مقابل اشخاص ثالث کان لم یکن خواهد بود».

مضمون ماده فوق حاکی از اهمیت بسیار بالای شخصیت شرکا در این نوع از شرکتها است. زیرا نه تنها سهم الشرکه شرکا، که همه دارایی آنها وثیقه طلب طلبکاران شرکت بوده و امکان توافق برخلاف آن غیر ممکن است.

شرکت تضامنی بوسیله یک یا چند نفر از میان شرکا یا از خارج از شرکت اداره می‌شود که توسط خود شرکاء انتخاب می‌گردد (ماده ۱۲۰ قانون تجارت).^۲

تصمیم‌گیری در این شرکت اصولاً با اتفاق آراء صورت می‌گیرد و در قانون اشاره‌ای راجع به لزوم تشکیل مجمع عمومی برای تصمیم‌گیریها نشده است: همچنین قانون وجود شخص یا مرجعی را به

۱. ماده ۱۰۴ قانون تجارت: «شرکت با مسئولیت محدود به وسیله یک یا چند نفر مدیر موظف یا غیر موظف که بین شرکاء یا خارج برای مدت محدود یا نامحدودی معین می‌شوند اداره می‌گردد».

ماده ۱۰۹ قانون تجارت: «هر شرکت با مسئولیت محدود که عده شرکاء آن بیش از دوازده نفر باشد باید دارای هیئت نظار بوده و...»

۲. ماده ۱۲۰ قانون تجارت ۱۳۱۱: «شرکت تضامنی شرکاء باید لااقل یک نفر از میان خود یا خارج به سمت مدیر معین نمایند».

عنوان بازرس یا ناظر بر اراده امور شرکت لازم ندانسته است با این وجود خود شرکاء می‌توانند نظارت مذکور را نسبت به اقدامات مدیر یا مدیران داشته باشند.

۳- شرکت نسبی:

شرکت نسبی برخوردار از همان ویژگیهایی است که برای شرکت تضامنی برشمردیم با این تفاوت که مسئولیت شرکاء در مقابل دیون شرکت به نسبت سهم‌الشرکه آنان در شرکت است و از این بابت نسبت به سایر شرکتهای تجاری با مفهوم شرکت در فقه و حقوق اسلامی مطابقت بیشتری دارد.

ماده ۱۸۳ قانون تجارت شرکت نسبی را تعریف کرده است:

«شرکت نسبی شرکتی است که برای امور تجاری در تحت اسم مخصوص بین دو یا چند نفر تشکیل و مسئولیت هر یک از شرکاء به نسبت سرمایه‌ای است که در شرکت گذاشته».

این دسته از شرکتهادر لایحه تجارت ۱۳۸۴ در شمار شرکتهای تجاری قرارنگرفته اند(ماده ۴۳۸ لایحه مزبور).

۴- شرکتهای مختلط:

شرکتهای مختلط شامل شرکتهای مختلط سهامی و مختلط غیرسهامی است.

شرکتهای مختلط سهامی از دو دسته شریک سهامی و شریک ضامن تشکیل می‌شوند و در تقسیم بندی شرکتها به دو دسته سهامی و غیر سهامی جایگاهی بینابین را داراست شرکتهای مختلط غیر سهامی بین یک عده شریک ضامن و شریک با مسئولیت محدود شکل می‌گیرند.

شرکاء ضامن در هر کدام از این شرکتها در قبال تعهدات شرکت مسئولیت نامحدود دارند و علاوه بر این اداره امور شرکت بر عهده آنان است ، اما شریک با مسئولیت محدود و شریک سهامی بسته به

مورد در ادارهٔ شرکت دخالتی نداشته و مسئولیتشان نسبت به تعهدات شرکت محدود به سهمی است که در شرکت دارند.

این دسته از شرکتهای تجاری برخوردار از ماهیتی ترکیبی هستند و به همین دلیل جز در مواردی که قانونگذار مشخصاً به وضع مقرراتی در مورد آنها پرداخته مقررات هر دو نوع شرکت سرمایه و اشخاص در هر یک از آنها قابل اعمال است، بدین معنی که شرکاء با مسئولیت محدود تابع مقررات شرکت با مسئولیت محدود و شرکاء ضامن تابع مقررات شرکتهای تضامنی و به همین ترتیب شرکاء سهامی از مقررات و احکام شرکتهای سهامی تبعیت می‌کنند.

شرکتهای مختلط نیز مانند شرکت نسبی در لایحه تجارت ۱۳۸۴ (ماده ۴۳۸) در عداد شرکتهای تجاری قرار نگرفته اند احتمالاً به این دلیل که مورد اقبال مردم واقع نشده اند. لیکن به نظر میرسد با توجه به اینکه شرکتهای تجاری تنها در قالبهای مقرر شده از سوی مقنن میتوانند شکل بگیرند وجود چنین قالبهای متنوعی در قانون عوارض نامطلوب این محدودیت را کاهش داده، میتواند یک نقطه قوت محسوب گردد. ضمن اینکه پیش بینی میشود با افزایش آگاهی مردم و امنیت اقتصادی و نیز رشد و توسعه کشور این دسته از شرکتها نیز مورد استقبال واقع گردند.

گفتار اول : مفهوم سهم الشرکه

اشاره شد که سهم الشرکه در معنای عام همان سهم است لذا برای رسیدن به شناختی کامل و جامع از این مفهوم مناسب است که ابتدا به بررسی مفهوم «سهم» به طور کلی بپردازیم.

- سهم در لغت: سهم در لغت در معانی متعدد به کار رفته است:

۱- سهم به معنای حصه ، بهره ، نصیب

۲- سهم به معنای بیم و هراس و ترس که در کلمات مرکبی مانند سهمگین و سهمناک به این معنی به کار رفته .

۳- سهم به معنای تیری که با کمان پرتاب می‌کنند.^۱

- سهم در اصطلاح: در اصطلاح حقوقی کلمه سهم از معنای لغوی خود دور نیفتاده و به معنای بهره و و نصیب بکار می‌رود. چنانکه قانونگذار در مواد متعددی از قانون مدنی (از جمله ۵۷۵ ، ۵۸۳ ، ۵۹۴ و ۸۹۵) در مباحث شرکت و ارث ، سهم را به این معنا بکار برده است. آنگونه که ماده ۸۹۴ قانون مدنی مقرر می‌دارد: صاحبان فرض اشخاصی هستند که سهم آنان از ترکه معین است و صاحبان قرابت کسانی هستند که سهم آنان معین نیست.»

در ماده ۲۴ لایحه اصلاح قانون تجارت ۱۳۴۷ نیز در تعریف سهم شرکتهای سهامی به گونه‌ای معنای فوق لحاظ شده است بدین نحو که اشعار می‌دارد: «سهم قسمتی است از سرمایه شرکتهای سهامی که مشخص میزان مشارکت و تعهدات و منافع صاحبان آن در شرکت سهامی می‌باشد...» البته در اینجا قانونگذار سهم را قسمتی از سرمایه شرکتهای سهامی دانسته که این خود محل ایراد و اشکال است زیرا با این تعریف ، هر کس دارنده سهمی در شرکت سهامی باشد باید او را مالک قسمتی از

۱ - معین، محمد، فرهنگ معین، ج ۲، تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۴، ص ۱۹۵۹.
- عمید، حسین، فرهنگ عمید، ج ۲، تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۲، ص ۱۲۵۴.

سرمایه شرکت بدانیم و حال آنکه چنین امری با ماهیت شرکت تجاری که دارای شخصیت حقوقی و دارایی مستقل از شرکاء آن است منافات دارد. چه اینکه با تشکیل شرکت تجاری و تخصیص آورده شرکاء به شرکت رابطه مالکیت آنها نسبت به آورده خود قطع می‌شود و آنها نسبت به این آورده هیچ حقی نخواهند داشت بدین معنی که آنچه قبلاً مال و مملوک آنها (شرکاء) بوده است، زمانی که آنرا به عنوان آورده خود به شرکت می‌آورند این مال به شرکت به عنوان یک شخص اختصاص می‌یابد و سرمایه شرکت را تشکیل می‌دهد و رابطه شریک با آن قطع می‌شود.

سهم در اصطلاح حقوقی دارای دو معنای عام و خاص است. معنای عام آن همان معنایی است که گفته شد و «به هر حق ناشی از مشارکت یا حصه شریک اطلاق می‌شود»^۱ شامل سهم‌الشرکه در شرکتهای غیر سهامی (تضامنی، نسبی و...) نیز می‌گردد. و معنی خاص آن همان است که در ماده ۲۴ قانون تجارت در بحث از شرکتهای سهامی آمده است یعنی سهام شرکاء در شرکتهای سهامی. قانونگذار از سهم شرکا در شرکتهای غیر سهامی تعبیر به سهم‌الشرکه نموده است ولی همانطور که اشاره شد سهم در معنای عام شامل سهم‌الشرکه شرکتهای غیر سهامی نیز می‌گردد زیرا سهم و سهم‌الشرکه اگر چه از حیث عنوان و نام گذاری متعدّدند ولی از حیث ماهیت یکسان می‌باشند. به این معنا که شریک در ازای آوردن حصه به شرکت دارای حقوق و تعهداتی می‌شود که در شرکتهای سهامی، سهم و در شرکتهای غیر سهامی سهم‌الشرکه گفته می‌شود.

تعریف سهم:

۱ - پاسیان، محمدرضا، پیشین، ص ۸۹.